

Jakub Charvát: Politika volebních reforem v ČR po roce 1989. Praha: Grada Publishing 2013, 228 s., ISBN 978-80-247-4700-2

Ladislav Cabada¹

Diskuse o podobě volebního systému pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky představuje nejpozději od roku 1998 jedno z nejvýznamnějších témat české politologické debaty. Vedle toho se bezesporu – až do zavedení přímé volby prezidenta – jednalo o téma, které z akademické sféry nejvýrazněji a nejintenzivněji přesahovalo do politické a veřejné diskuse a výrazným způsobem normativně formovalo (a v dílčích obdobích také polarizovalo) českou politologii, tedy obor, jenž se institucionálně, personálně i tematicky zformoval teprve po listopadu 1989. Reflexe vývoje politické a odborné diskuse o změnách volebních pravidel po roce 1989 tak bezpochyby představuje velmi významný podnět, jenž si zaslouží maximální pozornost a zpětnou vazbu. Nepochybuji o tom, že impulsem, jenž může revitalizovat odbornou debatu jak s ohledem na děje minulé, tak i směrem k budoucnosti, bude mj. kniha mladého politologa Jakuba Charváta *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*, která v roce 2013 vyšla v nakladatelství Grada Publishing.

Autor pracoval na textu své první monografie několik let v rámci doktorského studia na Ústavu politologie Univerzity Karlovy v Praze, současně byly jeho výzkumné aktivity podpořeny i vnitřní grantovou agenturou téže univerzity. S dílčími (mezi)výstupy Charvátova bádání se sociální vědci začali setkávat od roku 2010 (společný článek s M. Štefkem na téma kořenů československé volební reformy ve 2. polovině 80. let), vrcholem pak byl rok 2012, kdy publikoval hned několik textů věnovaných otázce volebních reforem v Česku a zejména předložil k obhajobě svou disertační práci, jež je podkladem recenzované knihy. Všechny zmíněné texty přitom sledují stejnou základní linii – nechápou volební systém pouze jako instrument převodu odevzdaných hlasů na mandáty (což je chápání správné, nicméně nejen v autorově optice poněkud ploché), ale dominantně jako závislou proměnnou. Charvát se tedy zabývá zejména kontextem, diskursem, obecněji napsáno podmínkami, za nichž (a jak) volební systém vzniká nebo je měněn. Autor tak nutně musí kombinovat politologickou analýzu rovněž s metodami soudobé historie, textovou analýzou či již naznačenou analýzou diskursu. Výsledkem pak je pro českou politologickou produkci nezvykle komplexní a podrobný pohled na politickou, veřejnou a odbornou diskusi, zasazený do běžného rámce volebních studií.

Základním syžetem Charvátovy knihy je rozdělení zkoumané periody na tři klíčové fáze. První z nich, fáze iniciační, je rámována lety 1990–1992, druhá periodou aplikace modelu vládnutí založeného na tzv. opoziční smlouvě (tedy Smlouvě o stabilním politickém prostředí mezi ČSSD a ODS), třetí pak reflektuje diskuse o možné podobě volební reformy, které byly iniciovány v období vlády druhého, koaličního kabinetu Mirka Topolánka (2006–2009).

¹ Katedra politologie a humanitních studií, Metropolitní univerzita Praha. Dubečská 900/10, 110 31 Praha 10 – Strašnice. E-mail: cabada@mup.cz

První perioda se vyznačuje zásadní dominancí filosoficko-politických, resp. normativních přístupů k vytvoření volebního systému. Klíčovým aktérem je pro Charvátu logicky Václav Havel, resp. jemu blízcí právníci či právní filosofové, kteří společně s ním usilují o vytvoření „ideálního“ volebního systému, který by kromě převodu hlasů na mandáty zajistil rovněž nepropustnou bariéru pro „nekvalitní“ kandidáty a současně by omezil politické strany jako klíčové zprostředkovatele mezi společností a parlamentem jako reprezentativním tělesem. Složitost tzv. Havlova–Klokočkova návrhu může sice pro politology mít jisté kouzlo, nicméně připomíná zejména rokokovou operu, kde manýra již zcela překrývá to zásadní – tedy hudbu. Podobně by aplikace tzv. Havlova–Klokočkova návrhu jak podle Charvátu, tak podle řady dalších českých i zahraničních politologů přinesla mnoho závažných defektů, dokonce by mohla vést k opačnému efektu, než který byl záměrem. Klíčovým fundamentem návrhu byla jeho antistranickost, mj. velmi podobná některým soudobým „návrhům“ volební reformy, z nichž nejvýraznějším je aktivita matematika Karla Janečka a jeho projektu Pozitivní evoluce. Jak upozorňuje rovněž Charvát, tyto návrhy sice v rámci svého zdůvodnění zdůrazňují snahu o vyšší kvalitu vlastní volby, resp. výběr „kvalitnějších“ kandidátů, nicméně vyznačují se velkou složitostí, která by pro většinu voličů znamenala ještě komplikovanější rozhodování, koho podpořit, a zcela smazávala možnost tzv. racionální volby. Volba by se tak stala intuitivní a pocitovou záležitostí, což je zajisté zcela v rozporu s Havlovým obecným záměrem podpořit volebním systémem „osobnosti“, resp. s Janečkovým záměrem „odmanipulovat“ voliče.

Z hlediska české politologické debaty je nejzajímavější reflexe druhé periody, která se víceméně překrývá s obdobím vlády Miloše Zemana. Na základě dohody mezi ČSSD a ODS mělo dojít k posílení většinových prvků v rámci volebního systému tak, aby při předpokladu nulové či nízké voličské volatility došlo k marginalizaci či oslabení jiných politických stran. Výstupem z takové dohody, protlačované i proti odporu nemalé části ČSSD a jejího vedení (P. Buzková), byla novela, jež se stala předmětem velmi živé politologické debaty. Charvát jako příslušník nejmladší generace v oboru může tuto diskusi hodnotit s odstupem i nadhledem, který místy chyběl jejím účastníkům (autora této recenze nevyjímaje). Pro kontrastivní analýzu argumentace využívá na jedné straně Michala Klíma a Karla Vodičku jako (spíše) odpůrce konkrétní podoby reformy, na straně druhé pak zejména Miroslava Nováka a Tomáše Lebedu. Poměrně citlivě přitom ukazuje, že se nejen u jmenovaných nejednalo o nějakou adoraci či naopak odpor *a priori*, ale že diskuse byla zasazena do obecnějších odborných kontextů – Klíma, Vodička a jiní argumentovali komplexnějšími otázkami konsolidace, resp. usazování systému, Novák naopak uvažoval v rámci typu demokracie (svůj postoj následně velmi jasně shrnul v knize *Jakou demokracií pro nové demokracie*; Brno 2002). Přirozeně v rámci konferenčních debat docházelo i k ostřejším konfrontacím, nicméně zásadně odborný rámec debaty nijak výrazně narušen nebyl. Charvát jako hlavní rozdíl mezi první a druhou periodou vidí právě přenos z politické do odborné roviny, což ukazuje na zrání oboru. Jen v knize poněkud postrádám inspirativní přístup Michala Kubáta, jenž dle mého soudu velmi precizně argumentoval proti vlastnímu rozhodnutí a zejména argumentaci zdůvodnění judikátu Ústavního soudu k novele volebního zákona (Několik politologických poznámek na margo nálezu Ústavního soudu č. 64/2001 Sb., ze dne 21. 1. 2001).

Třetí perioda, jež je předmětem Charvátova textu, se vztahuje k záměru ODS pod vedením Mirka Topolánka a také vlády (téma bylo zaneseno do koaliční dohody mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených) posílit akceschopnost českých kabinetů s využitím volební reformy. V rámci tzv. Pospíšilovy komise byly skupinou odborníků připraveny variantní návrhy, jak by s využitím

volebního inženýrství mohla být založena možnost vlád opírajících se o výraznější většiny v Poslanecké sněmovně. Technicky byly tyto aktivity ukončeny pádem vlády v březnu 2009, nicméně Charvát jako politolog s využitím volebních modelů jasně ukazuje, jaké dopady by – opět při předpokladu nulové volatility oproti volbám předchozím – tyto alternativní návrhy mohly mít na složení a fungování Poslanecké sněmovny.

V závěru Charvát subsumuje své poznatky do tří zobecnění, resp. problémových okruhů, jež představují vlastní vyhodnocení a syntéz poznatků z analyzovaných dvou dekád. První ukazuje, že navzdory tomu, že počet relevantních politických stran se v posledních 15 letech ustálil na čísle 5, spíše než o snížení polarity se hlavní aktéři debat o volebních reformách soustředí na otázku snížení počtu relevantních stran. Následně se zabývá otázkou dopadu přirozeného volebního prahu ve volebních obvodech s malým počtem obsazovaných mandátů. Zde s ohledem na možnost posílit proporcionalitu výsledků rovněž v takových obvodech nastiňuje možnost sloučení některých krajů do společného volebního obvodu, např. na půdorysu tzv. regionů soudržnosti. Jako podotázku tohoto tématu autor analyzuje i odlišný dopad užití preferenčních hlasů v malých, resp. velkých volebních obvodech. Třetím tématem je pak aditivní uzavírací klauzule pro volební koalice stran, již by Charvát navrhoval odstranit. Se všemi naznačenými tématy a řešeními lze souhlasit; a současně rovněž navrhnout jiná řešení. Právě v tomto otevřeném konci vidím i do budoucna výrazný potenciál směrem k obohacení odborné diskuse o volebním inženýrství v České republice a volebních studiích obecně. Nepochybují, že k takové diskusi bude nadále aktivně a věcně přispívat i Jakub Charvát, jehož první samostatnou knihu tímto doporučuji zájmu politologů.